

arkivXet

information från arkiv gävleborg

årgång 19 nr 3/2012



Från Gefle Jultomteförenings högtidsfest 1909, läs mer på baksidan.

*GOD JUL OCH GOTT NYTT ÅR
TILLÖNSKAS
ALLA VÅRA LÄSARE*

Konsum Gävleborgs historiska arkiv på plats

Arbetet med att överföra Konsum Gävleborgs historiska arkivmaterial från Kooperativa Förbundet i Stockholm påbörjades våren 2011. Vid årsskiftet ska samtliga arkiv vara på plats i hyllorna – ordnade och förtecknade.

Materialet omfattar närmare 100 olika föreningar och över 60 hyllmeter. De äldsta arkivhandlingarna består av räkenskaper för handelsaktiebolagen i Valbo och Hofors tillkomna 1868 och den yngsta är en tryckt verksamhetsberättelse för Konsumentföreningen Gävleborg från 2010.

Men till största delen rör det sig om handlingar från omkring förra sekelskiftet och fram till och med 1970-talet. Alla länets kommuner finns representerade.

Kooperativa idéer kommer till länet

De äldsta inkomna arkiven är alltså Hofors Handelsaktiebolag och Valbo Handelsaktiebolag som bildades i samband med nödåret 1867-1868. Det var vid den tiden som de konsumentkooperativa idéerna gjorde sitt första intåg i länet.

Att de tidiga kooperativa sammanslutningarna drevs som bolag och inte som föreningar hade med den rådande lagstiftningen att göra (den första lagen om ekonomiska föreningar tillkom 1895). I stort sett arbetade man efter de kooperativa principerna och verkade för ”ekonomisk, sedlig och intellektuell förkovran”.

Runt om i länet bildades liknande handelsaktiebolag men de flesta blev ganska kortlivade. De som fanns kvar kring förra sekelskiftet ombildades vanligen till föreningar. Så skedde exempelvis i Forsbacka där handelsaktiebolaget (bildat 1875) blev en konsumtionsförening



Bilden är tagen vid Konsum Alfas Strömsbrofilial omkring 1920. Expediten längst till höger heter Anna Svensson.

som fortfarande är verksam.

Den idag länsomfattande föreningen Konsum Gävleborg har sina rötter i Gävle Arbetares Konsumtionsförening, bildad 1898. Föreningens första butik låg på gården nr 19 vid Första Tvärgatan, Brynäs. 1917 genomfördes en fusion med Kooperativa Bageriföreningen Alfa. Namnet på den nya organisationen blev Konsumtionsföreningen Alfa.

Sammanslagningar vägen till Konsum Gävleborg

Nästa stora sammanslagning skedde 1940 när Konsumtionsföreningen Oden, med verksamhet i Bomhus, uppgick i Alfa. Under 1950- och framför allt 1960-talet expanderade Alfa i rask takt.

1957 anslöt sig konsumtionsföreningarna i Hille och Oppala och året efter den i Valbo. Ett par år senare hade Alfas verksamhet kommit att omfatta praktiskt taget hela Gästrikland och delar av Norduppland.

Även i Hälsingland pågick en liknande utveckling mot storskalighet. Västra Hälsinglands Konsumtionsförening, vars verksamhetsområde omfattade Ljusdals landskommun, Ljusdals köping och Dels-



Följ Jörgens arbete med att ordna upp 60 meter kooperativ historia på Dokument i fokus. Adressen är www.arkivgavleborg.blogspot.se eller gå via vår hemsida.

bo, bildades redan 1919 och lär ha varit en av de första storföreningarna inom Kooperativa Förbundet. 1962 bildades Norra Hälsinglands Konsumtionsförening som var en sammanslutning för konsumentkooperationen i Nordanstig och Hudiksvall.

Ljusne Konsumtionsförening och Marma-Bergviks Konsum uppgick i Alfa 1965 som de första hälsinge-

föreningarna. När också Edsbyn, Bollnäs, Kilafors och de båda storföreningarna i Hälsingland inkorporerades året efter hade Alfa blivit en länsförening.

1977 ändrades namnet följdenligt till Konsumentföreningen Gävleborg eller i dagligt tal Konsum Gävleborg.

Jörgen Björk

Konsum Gävleborg

Våren 2011 gick Konsum Gävleborg med som medlem i Arkiv Gävleborg och sedan dess pågår arbetet med att få hit, ordna och förteckna föreningens historiska arkiv. Materialet omfattar närmare 100 konsumtionsföreningar från hela länet och upptar 60 hyllmeter. De äldsta handlingarna är från 1868, de yngsta från 2010. I regel finns protokoll och räkenskaper för varje förening, ibland även exempelvis verksamhetsberättelser, medlemsmatriklar och fotografier.



Invigning av Domus i Hudiksvall den 5 april 1962. För att lämna plats åt det nya varuhuset revs ett helt kvarter som bland annat rymde ett hotell och en biograf. Varuhuset står fortfarande kvar men har på senare tid gjorts om till galleria.

Foto: L. Kristoffersson/Arkiv Gävleborg



VÅR VERKSAMHET
1962

*Konsumtionsföreningen Bollnäs
med omnejd*

Verksamhetsberättelse för Konsumtionsföreningen Bollnäs med omnejd 1962.

Arkiv Gävleborgs stipendiat 2012

"Jag valde detta ämne främst för att jag ville skriva något om utbildningssystem förr i tiden. Detta intresse för utbildning har skapats då jag tycker det är roligt att lära ut och se hur individer växer med olika val och möjligheter. Det fann jag i folkbildningen där arbetare för första gången fick en möjlighet att välja utbildning och vara delaktiga i nya forum i samhället. Genom att göra egna val skapas individer. Hela arbetarklassen fick en identitet och det var att vara den skötsamme arbetaren."

Peter Aspgren

Svenssons vilja att söka kunskap – ABF i Sandviken

Jag har skrivit en uppsats om folkbildningsarbetet utfört av Arbetarnas bildningsförbund i Sandviken under tidsperioden 1939-1968. Syftet jag hade med uppsatsen var att undersöka studieutbudet, om det hade någon koppling till samtiden, antalet studerande, samt vilka val de av manligt kön och de av kvinnligt kön gjorde av ämnen.

Jag hade turen att få ta del av ett väldigt brett material som ABF Sandviken förvarar på Arkiv Gävleborg. Detta material bestod av studieprogram tryckta av ABF Sandviken samt avrapporteringskort för varje utförd studiecirkel. Totalt gick jag igenom 29 tryckta studieprogram och cirka 3500 - 4000 unika rapportkort.

Antalet studerande ökar och även antalet cirklar

Under tidsperioden 1939-1968 skedde det en stadig uppgång av antalet studiecirklar och studiecirkelstuderande. Det fanns givetvis några platåer där ökningen stannade av, som till exempel 1940-talet då andra världskriget stod i centrum.

På slutet av 1940-talet kom även folkbildningsreformen som skapade en möjlighet för studiecirklar att få pengar för att driva sitt bildningsarbete. Detta är en viktig händelse för ökningen av studiecirklar och studerande. Antalet studerande vid ABF Sandviken nådde sin topp på 1960-talet. Det är liknande resultat över hela Sverige, där toppar nåddes på 1960-talet för att sedan inte nå samma höjd igen förrän år 2009.

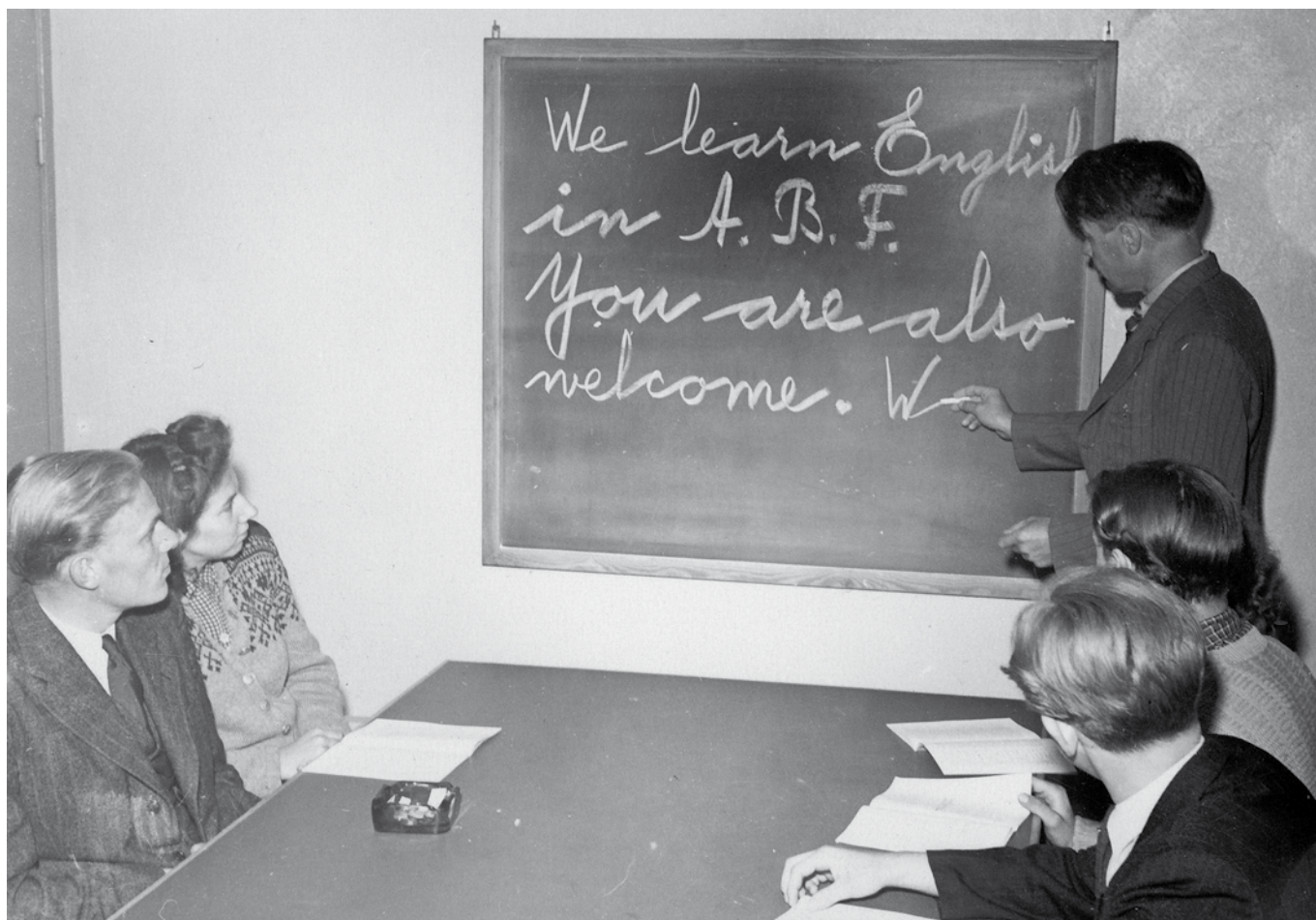
Jämställdhet mellan könen hos studerande

Det som jag tycker är intressantast med mitt arbete är att man tydligt kan se när frågor om jämställdhet mellan könen tas upp i samhället. I början av 1940-talet var delningen ojämn mellan könen av de som studerade, med en klar fördel åt det manliga könet. Jämställdhetsfrågan lyftes på 1950-talet och en jämnare fördelning mellan män och kvinnor förekom bland de studerande. I och med att jämställdhet förespråkades, vågade fler kvinnor

att söka sig utåt i samhället och ta plats. Detta syns i mitt resultat.

På 1960-talet kan jag visa en 50/50-fördelning i totalsumman av val gjorda av det manliga könet och det kvinnliga könet. Förändringar sker i tidigare mans-





Allan Wennberg undervisar i engelska på ABF i Sandviken runt 1950.

dominerade ämnen som till exempel språk och samhällsvetenskap. Det är inte bara en ökning i till exempel antalet brodericirklar som gav denna fördelning i totalsumman av studerande. Det jag tycker är bra med detta är att det inte var nya studiecirklar som skapade en jämställdhet i sökandet till ABF Sandviken, utan att kvinnor tog plats i tidigare mansdominerade ämnen.

Folkbildningsarbetet hade en grund i samtiden

Studieutbudet hade en koppling till populära frågor i samtiden. Jag valde att titta på denna koppling lokalt, nationellt och internationellt. Ämnen som Kommunalkunskap och Känn din hembygd hade studerande varje år. På nationell nivå fanns det studiecirklar om bostadsfrågan i Sverige samt övergången till högertrafik. Den första av de två var en viktig del av det svenska folkhemmet. Ett folkhem som blev en förebild för en hel värld. Hög levnadsstandard, demokratiska värderingar i samhället och ett socialt skyddsnät.

Det fanns däremot väldigt få internationella händelser. Den största internationella händelsen som jag kunde se spår av i materialet var andra världskriget. Som exempel på en studiecirkel som jag kopplade till andra världs-

kriget var en kurs i rashygien och rasbiologi. En studiecirkel som inte skulle vara accepterad idag, men som låg i tiden på 1940-talet.

Peter Aspgren

Arkivets stipendium

Arkiv Gävleborgs stipendium riktar sig till studerande på Högskolan i Gävle och utgör en belöning för "en utmärkt studieprestation och ett väl genomfört examensarbete på B-, C- eller högre nivå".

Arbetet ska behandla företeelser och skeenden inom Gävleborgs län, historiska eller nutida, och man ska ha använt källmaterial från Arkiv Gävleborg.

Sista ansökningsdag är 1 september varje år.



Detalj av fana som tillhörde NOV logen 13 Fram, Gävle. Johan Wilhelm Qvarnström, lokal målare och fankonstnär, har avbildat Fridtjof Nansens fartyg Fram som bryter sig fram genom isen på en forskningsexpedition. Motivvalet är självklart symboliskt för en nykterhetsförening, men visar också på tidens stora intresse för polarexpeditioner. Fram byggdes 1893 och fanan invigdes i april 1898.

En regional konstskatt blir mer synlig!

Ett unikt, och mycket skört, arkivmaterial är det som vilar i arkivlokalen. Omkring 650 fanor, standar och banderoller speglar rösträttsrörelse, nykterhetssträvan, Vietnamkriget, den fackliga kampen, fascismen i Spanien och kampen mot apartheid. Det handlar om viljans historia i Gävleborg, om åsikter, stolthet och hårt arbete.

Samlingen omspannar mer än hundra år av föreningsliv. Baptisternas söndagskola hade sitt standar, liksom syndikalisterna sin svarta fana. Vackra målningar och broderier, symbolladdade färger och fräna slagord gör fanorna till ett fascinerande kulturarv, som nu finns tillgängligt på nätet.

Arbetet med att fotografera och digitalisera ömtåligt material som textilier, affischer och fotografier, har pågått kontinuerligt sedan slutet på 1990-talet. Nu kommer da-

tabasen över fanor och standar ut på internet, faktiskt den första i sitt slag i Sverige.

Samtidigt lägger Arkiv Gävleborg ut en ny, förbättrad arkivdatabas. Alla ca 5500 organisationer vars arkivmaterial förvaras på arkivet är registrerade i databasen. Information om arkivens innehåll ner till volymnivå är tillgänglig.

Du kan alltså se från vilka år det finns protokoll bevarade från Hamrångefjärdens socialdemokratiska kvinnoklubb eller om det finns medlemsmatriklar för Gränsfors baptistförsamling under sent 1800-tal.

Vi hoppas att ni som använder arkivmaterialet från länet ska uppskatta de nya databaserna. Kom gärna med synpunkter kring sökmöjligheterna!

Lisa Engström

Arkivets databaser

Databaserna når du enklast via vår hemsida
www.arkivgavleborg.se

Arkivmaterial från 5500 organisationer är sökbart i arkivbildardatabasen och 650 fanor, standar och banderoller i fandatabasen.

Sök utifrån typ av organisation och topografi eller med fritextsökning på organisationens namn. I fandatabasen kan du även söka på fanans text, färg och tillverkare.

Du kan också länka dig mellan databaserna. I vilket sammanhang har en intressant fana kommit till? Länka till rätt förening!

Frälsningsarméns barnkår i Hybo använde det här standardet. På baksidan står texten "Låten barnen komma till mig".



Hitta till oss på nätet!

I år har hemsidan fått en ny uppdaterad layout, men innehållsmässigt är mycket sig likt.

Här finner du råd och tips i bevarandefrågor och inför leveransen, arkivets stadgar och verksamhetsberättelser. Arkivets pedagogiska utbud har också en egen avdelning.

Via vår hemsida kommer du till arkivdatabaserna och bloggen Dokument i fokus. Sist men inte minst kan du läsa alla arkivX sedan 2002 som PDF-fil.

Från Arbrå till Liberia – om missionär Kerstin Larsson

"Frånsett den stormiga julhelgen i Biscaya hade vi en trevlig och vilsam sjöresa. Visst hade vi några allvarliga olycks-tillbud, i den väldiga stormen gick en maskin sönder så vi måste köra med bara en återstoden av resan, och det var ganska riskabelt sade befälet. En annan gång uppstod eld i en skorsten så gnistorna yrde över hela båten. Den tionde januari anlöpte vi Monrovias hamn och jag kände doften av Afrika."

Så skildrar missionär Kerstin Larsson sin första kontakt med Liberia, det land som under sjutton år kom att bli hennes andra hemland. Orden finns att läsa i brevet hem till Arbrå Filadelfiaförsamling, daterat den 29 januari 1953. Kerstins långa missionsgärning varade mellan åren 1953-1969 med ett par hemperioder för vila och rekreation.

Livet på den afrikanska kontinenten var inte fritt från umbäranden. Värmen, regnperioderna och diverse främmande sjukdomar tärde på hälsan. Kerstin drabbades bland annat av malaria och svävade under en period mellan liv och död.

Från missionsförbundet till pingströrelsen

Hon föddes den 15 november 1911 i Grytnäs i Dalarna, där föräldrarna, hemmansägare Per Larsson och hans hustru Märta Olsson, valt att bosätta sig under några år, men redan 1914 återvände de till Arbråbygden. I sina levnadsminnen nämner Kerstin med tacksamhet att hon fått växa upp i ett troende hem.

Modern som i sin ungdom varit en av Elsa Borgs bibelkvinnor i Vita Bergen i Stockholm skulle få uppleva att dottern förde traditionen vidare. Väl återbördade till



Missionär Kerstin Larsson iförd liberiansk festklädsel, 1957.

Foto: Wåhlstedt, Arbrå

Arbrå kom föräldrarna och de fyra döttrarna att ansluta sig till traktens missionsförsamling.

Vid 12 års ålder genomgår hon existentiella grubblerier och det är nu hon upplever kallelsen till Afrika. Tankarna kring en framtid som missionär förstärks vid ett besök på Järvsö spetälskesjukhus, landets enda i sitt slag.

På nyårsafton 1930 döps Kerstin och två av hennes systrar i Hebronförsamlingen, sedermera Filadelfiaförsamlingen, en händelse som vällar föräldrarna mycken oro, då förståelsen och toleransen mellan frikyrkorna inte var lika självklar då som nu.

Förberedelserna inför det kommande strapatsrika livet går via grundläggande sjukvårdsutbildning, språk- och bibelstudier. Åren 1951-1952 vistas hon på Elim Bible College i London, vilket kompletteras med



Avskedsmöte för Kerstin Larsson i Filadelfiakyrkan inför hennes resa till Liberia, 1952-11-02. Foto: Margareta Nyström

en längre studieperiod i Belgien. Vid fyrtio års ålder står hon väl rustad inför sin avfärd.

Kostnaderna för att sända ut Kerstin till missionsfältet delades mellan tre församlingar. Arbrå Filadelfiaförsamling svarade för hälften av finansieringen medan resterande belopp garanterades av pingstförsamlingarna i Järvsö och Alfta. Avskedsfest hölls den 2 november 1952 och församlingskyrkan hade smyckats med svenska och liberianska nationsflaggor. Därefter påbörjades den långa resan, först via tåg till Stockholm och Amsterdam och slutligen med båt till Monrovia.

Arbetet med barn och leprasjuka i Liberia

De första åren är Kerstin stationerad vid missionsstationen i Foya Kamara i norra Liberia, för att senare komma att verka på Plesaka leprasjukhus i Sionoe, beläget i de södra delarna av landet. Spetälskekolonin hade grundats av svenskättlingen Paul Zetterberg vid Los Angeles Pingstförsamling.

Förutom vården av spetälskepatienter förestod Kers-

tin även kolonins skola, där hon undervisade i att läsa och skriva, barnavård och hygien samt sömnad.

Breven och dagboken återger berättelsen om missionär Kerstin Larssons mångåriga liv i en avlägsen del av världen. Här blandas avgudadyrkan med kristen omvändelse, vidskepelser med medicinska landvinningar och glädjen över att få hjälpa i kombination med saknad efter sin hembygd. Hon förfäras över kvinnans underordnade ställning och hur vanligt förekommande månggifte är. Vid ett tillfälle besöker hon en man med 45 hustrur.

De fasansfulla sjukdomarna är allestädes närvarande såsom mask, syfilis, spetälska och tbc. Vandringsmyror som slukar allt i sin väg, jordloppor som tränger in under naglarna och råttor som invaderar hennes hyddväggar och måste dras ut – levande eller döda. Trots allt detta säger hon i en intervju 1983: "Vore jag ung och frisk bodde jag hellre i en spånkorg (hydda) där ute än här hemma."

Den 31 januari 1998 avlider Kerstin Larsson i Arbrå.
Barbro Eriksson



Blessed Christmas Happy new year! Julhälsning från Liberia till Kerstin Larsson

STORT
Barn- och Föräldramöte
i Filadelfiakyrkan
söndagen den 27 januari kl. 3 e. m.

Missionär Kerstin Larsson
som nyligen hemkommit från Liberia kommer att berätta om arbetet bland de svarta.

Intressanta saker från missionsfältet kommer att visas.

Under mötet är fröken Larsson iförd infödingsdräkt.

Dessutom medverkar barnen och lärarna.

Buss avgår från Djupegatan 35 HSB samt bil från Hede vändplats och Överås (Falks) kl. 14.30.

Missionär Kerstin Larsson medverkar även i väckelsemötet kl. 19.30, då hon kommer att ge glimtar från arbetet i Liberia.

Alla varmt välkomna!

Obs! Filadelfias söndagsskolor börjar ny termin sönd. d. 3 febr. kl. 9.30

Möte i Arbrå Filadelfiakyrka, 1957

Tillbaka till framtiden på Arkivens dag



Den 10 november arrangerades Arkivens dag för 15:e året i Sverige. Det nationella temat var "Framtid" och Arkiv Gävleborg tolkade temat med utställningen "Tillbaka till framtiden".

Först ut som föreläsare denna dag var författarna bakom "Livfjädrar: kvinnornas Sandviken", Anna Jörgensdotter, Helene Rådberg och Carolina Thorell. Mycket uppskattat och en glad stämning var det när författartrojkan visade bilder och berättade om sitt arbete med boken om Sandvikens kvinnor.

Elin Lundgren, riksdagsledamot för socialdemokraterna och ordförande i Gävle arbetarekommun, pratade allvar med oss om vad arkiven betyder för nuet och framtiden. Elin, som i år även firar 20 år som medlem i nykterhetsrörelsen, berättade om när hon som 15-åring fick bläddra i en gammal protokollsbok och mötte "de som gick före mig". Historien visar att samhällsförändring är möjlig. Publiken fick reflektera över hur det kommer sig att vi idag inte tycker oss ha tid att verka för samhällsförändring.

Arkivens dag besöktes av ca 100 personer. Stort tack för en trevlig dag till alla besökare och även till de styrelseledamöter som mötte upp och hjälpte till.

Lisa Engström

Elin Lundgren valde att fotografera sig vid ungdomslogen Framtidens hoppas vackra standar. Foto: Lisa Engström

Arkivets nya medlemmar 2012

Torsåkers sockenförening
Centerpartiets kommunkrets i Bollnäs
SPF 021 Ljusdalsbygden
Gävleborgs läns lantmätareförening
Bollnäs centerkvinnor
SPF Gästrikland
Forsa skytteförening
Reumatikerföreningen Söderhamn
Personskadeförbundet RTP södra Gävleborg
Gymnastikförbundet övre Mellansverige
Åkeriföreningen Gävleborgsåkarna
Ängebo idrottsklubb

Socialdemokraterna Gävle södra
Gillet gamla Gefle
Norrham Hamrångebygdens idrottsförening
Fotograf Per-Erik Jäderberg
Djurskyddet norra Hälsingland
Byggnads Gävle-Dala
Gävle viravänner
Sim-77, Hofors
Rädda barnens lokalförening Ljusdal
RSHM, Gävle
Handelsklubben i Gävle
Lantbrukarnas riksförbund Söderhamn

Sisters! och Sedan 1902

Den 1 december var det vernissage för "Sisters!" och "Sedan 1902" på Konstcentrum i Gävle. Verken är skapade av konstnären Petra Bauer i samarbete med Arkiv Gävleborg och Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek.

"Sedan 1902" är en nyproducerad installation om kvinnornas kamp i folketshus-rörelsen. Utifrån ett material bestående av bland annat historiska affischer från Arkiv Gävleborg skapar Bauer en konstnärlig essä som föreslår en alternativ feministisk historieskrivning.

Utställningen, som fått mycket uppmärksamhet och ros i media, kan ses till och med den 27 januari 2013.



Från Medelhavet till Bottenhavet – en fotoutställning på nätet

Gävle Stadsarkiv har som del av ett EU-projekt gjort en virtuell fotoutställning tillsammans med Girona i Katalonien. Utställningen skildrar Gävle och Girona under åren 1880 - 1914. Flera bilder från Arkiv Gävleborg ingår i utställningen.

Girona - Gävle. Vid kusten av två hav. Från Medelhavet till Bottenhavet 1880-1914 hittar du på Gävle stadsarkivs hemsida, www.gavle.se/stadsarkiv.

Tävling i allmän idrott vid militärskolan i Gävle 1901. De flesta av bilderna från Arkiv Gävleborg hittar du under Idrott och Religion i utställningen.





Gefle Jultomtar startade sin verksamhet 1875. Syftet var att "bispringa fattiga barn, företrädesvis med kläder, och böra i främsta rummet sådana ihågkommas, hvilka utmärka sig för flit och goda seder". Julfesten 1909 dokumenterades av firma Gustaf Reimers, enligt kvittot togs bilderna i magnesiumljus. En av bilderna ser du på tidningens framsida.

Vilka var då de "beklädda barnen" som deltog i festen detta år och vilka hade skänkt pengarna till verksamheten? Mer läsning och fler dokument finns på Dokument i fokus, www.arkivgavleborg.blogspot.se

arkiv Gävleborg

Arkivet bevarar och tillgängliggör arkivhandlingar från föreningar, företag och privatpersoner i Gävleborgs län.
Vi arbetar också med att dokumentera och stimulera till forskning om länets historia.

Forskarsal och arkiv har öppet vardagar 8.30 - 16.00

Redaktion: Lisa Engström, Barbro Eriksson, Agnetha Nellfors och Barbro Sollbe

Arkiv Gävleborg
Fältskärsleden 10, 802 80 Gävle
(gamla postterminalen)
tel 026 - 10 88 70
e-post: arkivet@arkivgavleborg.se
hemsida: www.arkivgavleborg.se